

Kayseri’de Veremle Savaş Teşkilatlarının Kuruluşu ve Faaliyetleri

The Establishment and Activities of Tuberculosis Control Organizations in Kayseri

Mustafa SALEP*

Öz

Verem, çoğunlukla hava yoluyla bulaşan bir hastalıktır. Birçok bulaşıcı hastalık gibi Osmanlı Devleti’nin son döneminde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaygınlık kazanmış olan veremle mücadele etmek amacıyla cemiyetler kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından itibaren bulaşıcı hastalıklarla mücadele konusu, devletin en temel sağlık politikaları arasında yer almıştır. Mücadele derneklerinin, sağlık kuruluşlarının açılması yanında yasal düzenlemeler yapılarak veremle etkin mücadele gerçekleştirilmek istenmiştir. 1940’lı yıllarda Cemiyetler Kanunu kapsamında kurulmuş olan veremle savaş derneklerinin devletle işbirliği çerçevesinde veremle mücadele ettikleri anlaşılmaktadır. Mücadele kapsamında ülkenin farklı yerlerinde sanatoryum, dispanserler ve hastaneler açılmış, verem hastalarına yönelik teşhis ve tedavi hizmetleri yürütülmüştür.

Kayseri Veremle Savaş Derneği de bir sivil girişim olarak 1945 yılında kurulmuştur. Derneğin öncülüğünde hayırseverlerin ve devletin desteği ile Nuh Naci Yazgan Verem Savaş Dispanseri ve Hastanesi yaptırılmıştır. Bu sağlık kuruluşları, yapım modeli bakımından Anadolu’daki ilk örneklerden sayılmıştır. 1950 yılında sağlık hizmeti vermeye başlamış olan Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesinin Kayseri başta olmak üzere Anadolu’da vereme yakalanmış olan hastaların tedavilerinde önemli bir merkez haline geldiği anlaşılmaktadır. Kurumların hatıra defterleri, arşiv belgeleri ve gazeteler ışığında; 1945-1965 yılları arasında Kayseri Veremle Savaş Derneğinin faaliyetleri, Nuh Naci Yazgan Verem Savaş Dispanseri ve Hastanesinin kuruluş süreci ile birlikte 1950-1965 yılları arasında Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesine gerçekleştirilmiş olan ziyaretler çalışma içerisinde değerlendirilmiştir. Çalışma ile veremle mücadelede sivil girişim, hayırsever ve devlet işbirliği modelinin sağlık sektörüne yansımaları açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Verem, Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi, Menderes, Kayseri, 1945-1965.

Abstract

Tuberculosis is usually spread through the air. Organizations were formed at the end of Ottoman Era and in the first period of the Republic in order to fight tuberculosis which spread significantly at the time. Fighting the pandemic diseases were one of the priorities in health policies of the Republic from the very beginning. The state endeavored to fight tuberculosis efficiently by instituting regulations besides supporting the establishment of anti-tuberculosis organizations and health institutions. It appears that the anti-tuberculosis associations founded in 1940s as a part of the fight against tuberculosis under the Law on Organizations

Makale Geliş Tarihi: 07.04.2023. Makale Kabul Tarihi: 22.10.2024. Araştırma Makalesi / Künye: SALEP, Mustafa. “Kayseri’de Veremle Savaş Teşkilatlarının Kuruluşu ve Faaliyetleri”. Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), 18/35, (Aralık 2024): s. 143-163. DOI:10.19060/gav.1600519

* Doç. Dr., Kayseri Üniversitesi, Develi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, E-mail: mustafasalep@kayseri.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6560-7629.

Akademik
Bakış
139
Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

focused their efforts against the disease in cooperation with the government. New hospitals, sanitariums, dispensaries were established, and diagnostic and treatment works were conducted in different parts of the country as a part of the fight against the disease.

Kayseri Anti-Tuberculosis Association was founded in 1945 as an NGO. Nuh Naci Yazgan Anti-Tuberculosis Dispensary and Hospital was established under the leadership of the association and support from benefactors and government. These health organizations are considered among early examples in Anatolia due to their construction model. As the leading institution this hospital began its service in 1950 and became an important center in treatment of tuberculosis patients primarily in Kayseri and across Anatolia. This paper reviews the activities of Kayseri Anti-Tuberculosis Dispensary and Hospital between 1945-1965 and foundation period and visits to the Hospital between 1950-1965 by relying on the relevant visitors' notebooks, archives and newspapers. The results demonstrate a clear reflection of the collaboration between the benefactors, civil initiative and government on the health sector in the fight against tuberculosis.

Key Words: Tuberculosis, Nuh Naci Yazgan Tuberculosis Hospital, Menderes, Kayseri, 1945-1965.

Giriş

Devletleri ve toplumları etkileyen sorunlar arasında bulaşıcı (salgın) hastalıklar önemli bir yer işgal etmektedir. Bulaşıcı hastalıklar arasında yer alan verem, toplum içerisinde yaygın hâle gelmesi nedeniyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e mücadele edilen önemli bir sorun olmuştur. Veremle mücadelede kapsamında Osmanlı Devleti, 1906 yılında Hamidiye Etfal Hastanesinde bir çocuk sanatoryumunu faaliyete geçirmiştir.¹ Yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelmiş olan büyük savaşlar, milyonlarca insanın hayatına mal olurken, bulaşıcı hastalıklar da çok fazla sayıda insanın ölümüne neden olmuştur. İstanbul'da 1911-1914 yıllarında gerçekleşmiş olan ölüm sayılarına bakıldığında veremin önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir. 1911 yılında hayatını kaybeden 8967 kişiden 3055'inin, 1912 yılında 9325 kişiden 2025'inin, 1913 yılında 9129 kişiden 2638'inin, 1914 yılında ise 7200 kişiden 3078'inin veremden hayatını kaybettiği anlaşılmaktadır.² Bu dört yılın ortalama verilerine göre ölümlerin yaklaşık yüzde 32'sinin veremden kaynaklandığı söylenebilir. Bu durum, veremle mücadelenin bir zorunluluk olduğunu göstermiştir.

Türkiye'nin savaşlarla birlikte bulaşıcı hastalıklarla mücadelesi, birçok zorluğa rağmen sürdürülmüştür. Veremle mücadelede ilk sivil derneklerin kurulması da Osmanlı Devleti'nin son yıllarına rastlamaktadır. Bu kapsamda, 1918 yılında İstanbul Veremle Savaş Derneğinin kurulduğu anlaşılmaktadır. 1923 yılından itibaren de veremle mücadelede hem sivil kuruluşlar hem de devlet kuruluşları faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Aynı yıl Dr. Behçet Uz ve arkadaşları tarafından İzmir Veremle Savaş Derneği kurulmuştur.³ 1924 yılında Heybeliada Verem Sanatoryumu açılmış, daha sonra ise

- 1 Nuran Yıldırım-Mahmut Gürkan, *Türk Göğüs Hastalıkları Tarihi*, Editör: Muzaffer Mehtinç, Türk Toraks Derneği Yayını, İstanbul 2012, s. 42.
- 2 Cem Doğan, "İnce Hastalık": Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul'da Veremin Toplumsal Tarihi (1895-1955), Libra Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 136-139.
- 3 Murat Aksu-Sadık Toprak, "The importance of associations in the struggle against tuberculosis in Turkey", *Tuberk Toraks*, 2012, 60 (3), s. 292.

göğüs hastalıkları hastaneleri ile numune ve devlet hastaneleri bünyesinde göğüs hastalıkları servisleri açılarak verem ve göğüs hastalarının tedavisi yapılmıştır.⁴ Verem konusunun Milli Tıp Kongrelerinde görüşüldüğü ve veremle ilgili çeşitli sunumlar yapıldığı anlaşılmaktadır. 1930 yılında çıkarılmış olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile de veremle mücadelede yapılması gerekenler ve veremlilerle ilgili vatandaşların sorumluluğu maddeler hâlinde açıklanmıştır.⁵ Kanununun 113-121. maddeleri arasında ihtiva eden 6. faslı “veremle mücadele” konusuna ayrıldığı gibi vilayet hususi idareleri ve belediyelerin diğer hastalıklarla birlikte veremle mücadeleye tahsisat ayıracakları belirtilmiştir. Kanunda dikkat çeken bir diğer konu ise sütannelerin veremli olmaması gerektiği, hastalığa yakalananların altı ay süreyle nikâhlarının erteleneceği, veremli olan umumi kadınların çalıştıkları yerlerden uzaklaştırılacakları vurgulanmıştır.⁶

Veremle mücadelede kullanılmak üzere Fransız araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan BCG aşısının, 1928’de Milletler Cemiyeti tarafından verem hastalığında kullanılabileceği belirtilmiştir. Bu aşı Türkiye’de ilk olarak 1931 yılında İstanbul Bakterioloji Bölümü Başkanı Refik Güran’ın çabalarıyla çocuklar üzerinde uygulanmaya başlandığı gibi Ankara’da Hıfzıssıhha Enstitüsünde aşı üretim birimi oluşturulmuştur. Veremle mücadele kapsamında 1932 yılında ise Tüberkülozla Mücadele Rehberi hazırlanmıştır.⁷ Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı yıllarında veremli hasta sayısının artması, veremle mücadelede yeni teşkilatların açılmasını zorunlu hâle getirmiştir.⁸ Savaş sonrasında evlerine dönen askerlerin, veremin ülke geneline yayılmasına neden oldukları anlaşılmaktadır. Sağlık Bakanı Dr. Sadi Konuk gözetiminde yürütülmüş olan çalışmalar neticesinde veremle mücadele konusuna ağırlık verilmiş ve 1945 yılında illere gönderilmiş olan genel yazıda veremle savaş derneklerinin kurulması konusunda teşvikte bulunulması istenmiştir. 1946 yılında Sağlık Bakanı olan Dr. Behçet Uz döneminde ise veremle mücadelede özellikle BCG aşısının ülke çapında yaygın bir şekilde uygulanması sağlanmıştır. 1947 yılında İstanbul Veremle Savaş Derneğinin çalışmaları ile Ocak ayının ilk Pazar gününden itibaren bir haftalık süre “Verem Eğitim ve Propaganda Haftası” olarak kabul edilmiştir.⁹ 1948’de İstanbul’da yapılmış olan Birinci Verem Konferansında, sayıları 48 olan veremle mücadele dernekleri tek çatı altında toplanarak Türkiye Ulusal Veremle Savaş Derneği

4 Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Cumhuriyet Dönemi Yataklı Tedavi Hizmetleri 1923-1983 ve 1982 Çalışmaları*, Ankara 1983, s. 30.

5 Yıldırım, Güran, *age*, s. 54-59.

6 *Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930, Sayı: 1489, s. 8896, 8901.

7 Fuat İnce, Gamze Özbek Güven, Şerife Yılmaz, “Analysis of the State Archives Republican Archives Documents on Tuberculosis and Fight Against Tuberculosis in the Early Republican Period in Türkiye”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, 2024, s. 107.

8 Barış Otlu-Yusuf Yakupoğlu, “Türkiye’de Verem Savaşı”, *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, Cilt: 13, Sanat ve Tarih Penceresinden Tüberküloz-100.Yıl Özel Sayısı, s. 34.

9 Yıldırım, Güran, *age*, s. 60-61.

Gazisi

Akademik
Bakış

141

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

adıyla üst bir kuruluşa sahip olmuşlardır.¹⁰

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kayseri'nin sağlıkla ilgili durumu hakkında kısa bir bilgilendirme yapmak, bulaşıcı hastalıklarla mücadele faaliyetlerini daha açık bir şekilde ortaya koymuş olacaktır. Konuyla ilgili olarak Kayseri Devlet Hastanesi Baştabibi Dr. Memduh Çapar, 29 Ekim 1946'da Kayseri gazetesinde "*Hastane Sağlık Teşkilatı Hakkında*" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Başhekim Çapar, eski Kayseri Memleket Hastanesi binasının 32 yıldır faaliyette olduğunu, sıhhi tesisattan tamamen mahrum olmasına rağmen 40.000'e yakın hastaya sığınak olduğunu belirtmiştir. Hastanenin hariciye, dâhiliye, nisaiye ve göz servislerini, röntgen cihazlı laboratuvarı ihtiva ettiğini belirtmiş olan Çapar; beş şef, iki asistan ve bir eczacı kadrosunun bulunduğunu vurgulamıştır. 75 yataklı olan Hastanenin 250 yatak olarak belirlenen bir gelişim planı olduğunu, 1946'da ve 1947'de 25'er yataklı salgın hastalıklar ile zührevi hastalıklar pavyonunun (servisinin) tamamlanacağı, ikinci yıl 25'er yataklı doğum evi ile çocuk bakım evinin, üçüncü yıl 50 yataklı müstakil bir dâhiliye pavyonunun yapılacağını belirten Başhekim Çapar; anne ve çocuk ölümleri, salgın hastalıklar ve zührevi hastalıklar ile mücadele edilerek toplumun korunmasına yönelik çalışmaların yapılacağını ifade etmiştir.¹¹ Başhekimin vermiş olduğu bilgilerden hareketle Kayseri Devlet Hastanesinde hem koruyucu hem de tedavi edici sağlık hizmetinin sürdürülmek istendiği anlaşılmaktadır.

1949 yılında Kayseri'ye bağlı İncesu, Yeşilhisar, Ürgüp, Develi, Bünyan, Pınarbaşı ve Sarız ilçelerinde birer hükümet tabibinin, gezici sağlık memurunun, belediye ebesinin; merkez ilçede ise birisi sabit diğeri seyyar iki tane sağlık memurunun; Bünyan, Develi, Pınarbaşı ve Ürgüp ilçelerinde ise birer tane muayene ve tedavi evi sağlık memurunun görev yaptığı Kayseri Sağlık Müdürü Op. Dr. Hayri Kağan'ın vermiş olduğu bilgilerden anlaşılmaktadır. İl merkezinde ise Kayseri Devlet Hastanesi yanında 35 yataklı Sümer Bank Kayseri Bez Fabrikasına bağlı bir hastane bulunmaktadır. Kayseri Devlet Hastanesinde iki operatör doktor, birer tane ise dâhiliye, röntgen, nisaiye ve göz uzmanı ile bir eczacı, bir başhemşire ve dört hemşire görev yapmaktadır. Bünyan, Develi, Pınarbaşı ve Ürgüp ilçelerinde ise beşer yataklı muayene ve tedavi evi hizmet vermektedir.¹² Kayseri Sümer Bez Fabrikasındaki sağlık çalışmalarını değerlendirmiş olan Sahir Üzel ise işe girişte bütün işçilerin röntgenlerinin çekildiğini ve işçiler için sağlık sicil dosyası oluşturulduğunu belirtmiştir. Üzel, fabrikada çalışan 3500 işçiden ancak 4'ünde veremin ortaya çıktığını ifade etmiştir.¹³ Bu bilgiler, 1945-50 yılları arasında Kayseri'de

10 Hilal Özkaya, "Cumhuriyet döneminde bulaşıcı hastalıklarla mücadele", *Türk Aile Hekimleri Dergisi*, 2016, 20 (2), s. 79.

11 Memduh Çapar, "Hastane Sağlık Teşkilatı Hakkında", *Kayseri*, 29 Ekim 1946, s. 4, 6.

12 Hayri Kağan, "Sağlık ve Sosyal Yardım İşlerimiz", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 7, Ocak 1949, Sayı: 72, s. 78.

13 Sahir Üzel, "Kayseri Bez Fabrikasının Şubat da Sağlık Teşkilatı ve Başardığı İşler", *Kayseri*, 12 Ocak 1948, s. 1.

devlete ve özel sektöre ait sağlık kuruluşlarının vatandaşlara hizmet verdiklerini göstermektedir.

Veremle mücadelede Kayseri’de kurulmuş olan Kayseri Veremle Savaş Derneği, Nuh Naci Yazgan Verem Dispanseri ve Verem Hastanesinin; yapım süreci, açılışları ve faaliyetleri hakkında hazırlamış olduğumuz bu çalışmanın oluşturulmasında ulusal kaynaklar yanında yerel kaynaklardan da yararlanılmıştır. Bu kapsamda çalışılan dönemle ilgili yerel gazeteler ve dergiler gözden geçirilmiş ve konuyla ilgili veriler çalışmaya eklenmiştir. Diğer taraftan Kayseri İl Sağlık Müdürlüğünde bulunan bir hatıra defteri hem Kayseri Veremle Savaş Derneğinin kuruluşuna dair bilgileri hem de Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesini ziyaret etmiş olan kişilerin değerlendirmelerini içermektedir. İlk kısma ait bilgiler daktilo ile yazılmış olup 19 sayfadan oluşmakta iken, ikinci kısımdaki yazılar ziyaretçilerin el yazısı ile oluşturulmuş olup toplam 23 sayfadan oluşmaktadır. Dönemle ilgili önemli ipuçları veren bu belgelerin çalışmaya dâhil edilmesi birinci elden bilgiler bağlamında oldukça önemli olmuştur. Tek defter içinde iki bölümden oluşan bu kaynağa tarafımızdan; “*Kayseri Veremle Savaş Derneği Hatıra Defteri*” ve “*Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*” adları verilmiştir.

Kayseri’de Veremle Savaş Derneğinin Kurulması ve Faaliyetleri

Cumhuriyetin kuruluşundan önce ve sonra ülkenin karşı karşıya kaldığı önemli hastalıklardan biri verem olmuştur. Veremle mücadele konusunda ilk olarak, 1923 yılında İstanbul Özel İdaresi tarafından Verem Savaş Dispanseri hizmete açılmıştır. Bakanlık tarafından ise 1924 yılında 50 yataklı Heybeliada Verem Sanatoryumu açılmıştır. Çeşitli hastanelerde ise veremliler için yataklar tahsis etmiştir.¹⁴ 1-3 Eylül 1925 tarihlerinde Ankara’da toplanmış olan Birinci Milli Tıp Kongresinde salgın hastalıklar çerçevesinde veremle ilgili konular da değerlendirilmiştir. 1927 yılında yapılması planlanan İkinci Milli Tıp Kongresinin konusu ise “*tüberküloz (verem) ve trahoma*” olarak belirlenmiştir. Kongrede alınmış olan karar, veremin ulusal bir sorun olarak görüldüğünü göstermektedir.¹⁵ 1943-1947 yıllarında Ankara, Bursa, Eskişehir, İstanbul ve İzmir illerinde yapılmış olan ölüm tespit çalışmalarında, veremden ölenlerin oranı genel ölümler içinde % 13,5 ile ilk üç sırada yer almıştır.¹⁶ Bu oran, veremle mücadeleye devam edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. 29 Aralık 1947 tarihli bir haberde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının verem konusunda halkı uyarmak, aydınlatmak ve aynı zamanda veremle savaş derneklerini artırmak amacıyla harekete geçtiği belirtilmiş-

14 Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923-2003)*, Ankara 2004, s. 8.

15 Mustafa Salep, “Salgın Hastalıklarla Mücadele Sürecinde Birinci Milli Tıp Kongresi’nin Toplanması”, *Journal of History School*, 15 (60), 2022, s. 3171.

16 Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923-2003)*, Ankara 2004, s. 8.

tir. Ülke çapında 42 adet veremle savaş derneğinin bulunduğu, bu derneklerden birer delege ile İstanbul'da ulusal kongre düzenleneceği ve bir milli birlik kurulacağı belirtilmiştir. Haberde Bakanlığın veremlileri tespit etme ve ihtiyaçları belirleme amacıyla teşebbüse geçtiği, verem işinin kesin olarak ele alındığı ifade edilmiştir.¹⁷ Diğer taraftan yasal çalışmalar yapılarak mücadelenin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda 11 Nisan 1949'da kabul edilmiş olan "Verem Savaşı Hakkında Kanun" 15 Nisan'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Veremle savaş dernekleri tarafından kurulmuş olan verem sanatoryumu, prevantoryumu, hastane ve dispanserlere her türlü yardımın Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından yapılacağı mezkûr Kanunda belirtilmiştir. Ayrıca, veremle savaş kuruluşlarında çalışacak personelin kadroları ve personele yapılacak ödemeler belirlenmiştir.¹⁸

Veremle mücadelenin ülkenin tamamında yapılması bir zorunluluktur. Bu çerçevede Kayseri Veremle Savaş Derneği, 1945 yılı Ağustos ayında merkezi Kayseri olmak üzere kurulmuştur. Derneğin Ankara ve İstanbul'da ise şubeleri açılmıştır. Eczacı Hazım Gönen'in önderliğinde ve Kayseri halkının yardımları ile kurulmuş olan Kayseri Veremle Savaş Derneği, Halkevi bünyesinde çalışmalarına başlamıştır.¹⁹ Kayseri Veremle Savaş Derneği, İçişleri Bakanlığının 4 Mart 1946 tarihli ve 81-175/129 sayılı yazısı, Danıştay Genel Kurulunun 15 Nisan 1946 tarihli ve 46/62-57 sayılı kararı üzerine Bakanlar Kurulu tarafından 25 Mayıs 1946'da genel menfaatlere yarar derneklerden sayılmıştır.²⁰ Aynı tarihte Ankara Veremle Savaş Derneği'nin de genel menfaatlere yarar derneklerden sayıldığı anlaşılmaktadır.²¹ 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 37. maddesinde, bir derneğin genel menfaatlere yarar derneklerden sayılmasının Danıştay Genel Kurulunun kararı ve Bakanlar Kurulunun onayı ile gerçekleşeceği belirtilmiştir.²² Kayseri Veremle Savaş Derneği bir dispanser, verem hastanesi, sanatoryum ve prevantoryum yaptırmaya karar verirken yanında seyyar bir teşkilat ile de köylere kadar giderek veremle mücadele etmeyi kendine görev saymış, devletin büyük bir davasını Kayseri ve bölge özelinde yürütmek için üzerine sorumluluk almıştır.²³ Dernek, amaçlarına uygun olarak belirli bir süre faaliyetlerine devam etmiştir. Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Baştabibi ve Veremle Savaş Derneği Başkanı Dr. Kemal Ağırnaslı tarafından 4 Ocak 1959 tarihinde basına verilmiş olan bilgiye göre Veremle Savaş Derneğinin feshedildiği, aynı adla yeniden ku-

17 *Kayseri*, "Veremle Savaşa Hız veriliyor", 29 Aralık 1947, s. 1.

18 *Resmi Gazete*, 15 Nisan 1949, Sayı: 7183, s. 15966.

19 Hazım Gönen, "Kayseri Veremle Savaş Derneği", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 7, Ocak 1949, Sayı: 72, s. 93; Hayri Kağan, "Sağlık ve Sosyal Yardım İşlerimiz", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 7, Ocak 1949, Sayı: 72, s. 81; Halit Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri Tarihi*, İkinci Baskı, Cilt: 2, Belsin Vakfı Yayınları, Kayseri 2016, s. 385.

20 *BCA*, Kurum: 30.18.1.2 Yer Bilgisi: 111.37.8 Belge Tarihi: 25.05.1946; *Resmi Gazete*, 13 Haziran 1946, Sayı: 6332, s. 10746.

21 *Resmi Gazete*, 13 Haziran 1946, Sayı: 6332, s. 10746.

22 *Resmi Gazete*, 14 Temmuz 1938, Sayı: 3959, s. 10273.

23 Hazım Gönen, "Kayseri Veremle Savaş Derneği", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 7, Ocak 1949, Sayı: 72, s. 93.

rulduğu ve bir yıldan beri de faaliyette olduğu anlaşılmaktadır.²⁴ Bu bilgiye göre Derneğin kısa bir aradan sonra aynı adla faaliyetlerini kaldığı yerden sürdürmeye devam etmiştir. Diğer taraftan Cemiyetler Kanunu’nun yürürlükten kaldırılması üzerine Dernekler Kanunu’nun 48 ve 49. maddelerinde derneklerin kamu yararına çalışma durumları ve nitelikleri belirlenmiştir.²⁵ Bu kapsamda Kayseri Veremle Savaş Derneği, Bakanlar Kurulunun 25 Aralık 1992 tarihli kararı ile yeniden kamu yararına çalışan derneklerden sayılmıştır.²⁶

Kayseri Veremle Savaş Derneği’nin müteşebbisi ve kurucu üyesi Eczacı Hazım Gönen olmakla birlikte, yapmış olduğu büyük nakdî yardım nedeniyle genel kurul kararı ile Derneğin baş kurucusu olarak Nuh Naci Yazgan belirlenmiştir.²⁷ Derneğe fiilen hizmete koşanlar arasında; Eczacı Hazım Gönen, Dr. Memduh Çapar, Hacı Kamil Okuro, Hacı Bekir Özhalıcı ve Nuh Mehmet Narin’in isimleri sıralanmıştır.²⁸ Kayseri Veremle Savaş Derneği’nin kurucu üyeleri 37 kişiden oluşmakta iken,²⁹ üyeleri kısmında 358 kişinin ismi sayılmıştır.³⁰ Kayseri Veremle Savaş Derneği’nin büyümesinde ve gelişmesinde birçok kişinin desteği olmuştur. Dernek kayıtlarında “*kolundaki bilezikleri çıkarıp yardıma koşan mütebberrî (bağışçı)*” olarak Safiye Soyal ismi belirtilmiştir.³¹ Dernek Başkanı Gönen, Safiye Soyal tarafından yapılmış olan yardımın veremle mücadelede önemli bir adım olduğunu belirtmiştir. Daha sonra kurucuların ve üyelerin yardımı ile Kayseri Veremle Savaş Derneği güçlenmiş, Nuh Naci Yazgan’ın 250.000 liralık bağışıyla da³² 1946 yılında Kayseri’de veremle savaş teşkilatlarının temeli atılmıştır. Bu yardım,

24 *Hâkimiyet*, “Verem Haftası dün başladı”, 5 Ocak 1959, s. 1.

25 *Resmî Gazete*, 2 Aralık 1972, Sayı: 14379, s. 5.

26 *BCA*, Kurum: 30.18.1.2 Yer Bilgisi: 735.400.6 Belge Tarihi: 25.12.1992; *Resmî Gazete*, 15 Ocak 1993, Sayı: 21466, s. 2.

27 *Kayseri Veremle Savaş Derneği Hatıra Defteri*, s. 1.

28 *Kayseri Veremle Savaş Derneği Hatıra Defteri*, s. 3.

29 Bu isimler şunlardır: Hazım Gönen, Mustafa Kafescioğlu, Cihat Sariabdullahoğlu, Kasım Egeci, Adem Çilsal, Nuh Naci Yazgan, Mehmet Uzunefe, Mustafa Yumurtacı, Mustafa Yaşiner, Mehmet Nadir, Sadeddin Yüksel, Ali Rıza Başağa, İbrahim Büyükoçur, Hacı Seyit Boncuk, Arif Molu, Alim Muhaddisoğlu, Mustafa Özgür, Mehmet Ak, Osman Sencer, Şükrü Malaz, Mustafa Dinçer, Mehmet Çadırcı, Rüstü Ak, Mehmet Karamancı, Nurullah Narin, Mükremin Sipahi, Refik Bürüngüz, İbrahim Arasil, Tefik Kuşoğlu, Galip İzmirli, Cemal Hattati, Mustafa Turan Vekseli, Kazım Tiritioğlu, Hacı Seyit Mehmet, Ziya Besceli, Ş. Mehmet Yazıcıoğlu, Mehmet Çadırcı. *Kayseri Veremle Savaş Derneği Hatıra Defteri*, s. 4-5.

30 *Kayseri Veremle Savaş Derneği Hatıra Defteri*, s. 6-19.

31 *Kayseri Veremle Savaş Derneği Hatıra Defteri*, s. 2.

32 Bir süre Kayseri milletvekilliği yapan Nuh Naci Yazgan, oğlunu 17 yaşında kaybetmiş ve kendini hayır işlerine adanmıştır. Ülkenin çeşitli yerlerinde sağlık ve eğitim kurumları, camiler yaptırmış, yoksul ve yetim çocuklarla ilgilenmiştir. 7 Ekim 1947’de hayatını kaybetmesi, memleketi Kayseri’yi hüzne boğmuştur. Vefatından sonra Nuh Naci’nin yardımseverliği, cömertliği, fazileti ve karakteri üzerine yazılar kaleme alınmıştır. *BCA*, Kurum: 30.10.0.0 Yer Bilgisi: 74.482.14 Belge Tarihi: 23.12.1924 (Bu belge Nuh Naci’nin milletvekilliğinden istifası ve yerine seçim yapılması hakkındadır.); *Kayseri*, “Nuh Naci’nin Vasiyetleri”, 2 Şubat 1948, s. 2; Erçiyes, “Rahmetli Hemşehrimiz”, *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 5, Ekim-Kasım 1947, Sayı: 57-58, s. 6; *Kayseri*, “Nuh Naci’nin Vasiyetleri”, 2 Şubat 1948, s. 1.

Gaz

Akademik
Bakış

145

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

merhum Nuh Naci Yazgan'ın eşi ve vârisleri tarafından devam ettirilmiştir.³³ Devlete hiçbir mali yük oluşturmadan, yardımlarla Kayseri'de Verem Dispanseri ve Hastanesi yapılması girişimi dönemin koşulları açısından oldukça önemli bir karar olmuştur.³⁴

Kayseri Veremle Savaş Derneği, veremle mücadele etmek amacıyla temelini atmış olduğu sağlık tesislerinin yapılması sürecinde çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu kapsamda Dernek tarafından düzenlenmiş olan "Eşya Piyangosunun" çekilişi 1 Ocak 1948'de yapılmış ve ikramiye çıkan numaralar gazetede ilan edilmiştir. Bu piyangoda; Manchester seccade, kelle halı, taban halı, ayaklı singer dikiş makinası, altın bilezik, radyo, kol saati, Peugeot marka otomobil çekilişinin yapıldığı anlaşılmaktadır.³⁵ Cumhuriyet döneminde çeşitli zamanlarda yapılmış olan eşya piyangoları ile kurumların ihtiyaçları giderilmek istenmiştir. Bu kapsamda Kayseri Veremle Savaş Derneği tarafından yapılmış olan eşya piyangosu ile de dispanser ve hastanenin eksik olan ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmıştır.

Veremle savaş teşkilatlarının yapımı aşamasında Derneğin faaliyetleri ve iş süreçleri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Kayseri Veremle Savaş Derneğinin 1948 yılı genel kurul toplantısı, 1 Ocak 1948 Perşembe günü Kayseri Halkevinde yapılmıştır. Genel kurul toplantısı başkanlığına Av. Necmettin Fevzioglu, başkan vekilliğine Sağlık Müdürü Hayri Kağan, kâtipliklere ise Fehmi Öcal ve Kazım Özyedekçi oy birliği ile seçilmişlerdir.³⁶ Genel kurulda konuşan Kayseri Veremle Savaş Derneği Başkanı Eczacı Hazım Gönen, derneğin kuruluşundan itibaren verem davasında muvaffakiyet elde etmek için Nuh Naci Yazgan'ın maddi ve manevi desteğini gördüklerini, veresesinin de aynı desteği verdiğini belirtmiştir.³⁷ Başkan Gönen, kendisinin görevden ayrılmasını sağlamak için yapılmış olan çalışmalardan bahsetmiş, her türlü olumsuz propagandanın cevaplandırılması amacıyla genel kurulun güvenoyunu talep etmiştir.³⁸ Müteahhit Arif Molu ile Dernek Başkanı Hazım Gönen arasında inşaatta kullanılan Kayseri yonu taşı yerine sert taş kullanılması konusu ve bunun sözleşmedeki durumu hakkında tartışma yaşanmıştır. Gönen, kullanılmış olan taşların Dernek menfaatine uygun olduğu yönündeki açıklamaların doğru olmadığını belirtmiştir.³⁹ Genel kurulda okunan çalışma raporundan sonra sağlık tesislerinin inşaat durumu incelenmiş, yapılan işler yerinde görülmüştür. Dernek Başkanlığına oybirliği ile güvenoyu verilmiş, muhasebe durumunun takdir hisleri ile kabul edildiği belirtilmiştir. 820,300

- 33 Hazım Gönen, "Kayseri Veremle Savaş Derneği", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 7, Ocak 1949, Sayı: 72, s. 93.
- 34 Etem Seçkin, "Kayseri Verem Dispanseri Dolayısıyla", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 4, Ocak-Şubat 1946, Sayı: 36-37, s. 18.
- 35 *Kayseri*, "Verem Derneğinin eşya piyangosu çekildi", 5 Ocak 1948, s. 2-3.
- 36 *Kayseri*, 8 Ocak 1948, s. 3.
- 37 *Kayseri*, "Kayseri Veremle Savaş Derneğinin 01.01.1948 günü saat 15'te Kayseri Halkevi salonunda yaptığı genel kurul toplantısı zaptı", 15 Ocak 1948, s. 3.
- 38 *Kayseri*, 26 Şubat 1948, s. 4.
- 39 *Kayseri*, 16 Şubat 1948, s. 3; *Kayseri*, 4 Mart 1948, s. 4.

liralık yeni bütçe de oybirliği ile kabul edilmiştir.⁴⁰ Verem Savaş Dispanseri ve Hastanesine ait inşaatın tamamlanmasına kadar Dernekle müteahhitlik arasındaki iş ilişkisi sürdürülmüştür.

Kayseri’de veremli hastaların tedavisi amacıyla Veremle Savaş Dispanseri ve Verem Hastanesinin yapılmakta olduğu yıllarda basında verem ve bulaşıcı hastalıklar konusunun işlendiği anlaşılmaktadır. Bunlardan kısaca bahsetmek Kayseri’de veremle ilgili farkındalığı görebilmek adına yararlı olacaktır. Bu kapsamda, Kayseri Memleket Hastanesi Nisaiye Uzmanı Dr. Etem Seçkin tarafından “*Kayseri Verem Dispanseri Dolayısı ile*” başlıklı bir yazının kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Dr. Seçkin, verem hastalığı hakkında bilgiler vermiş, bulaşıcı özelliği nedeniyle alınması gereken tedbirlerle işaret etmiştir. Ayrıca, dispanserin ve hastanenin kısa sürede tamamlanmasını temenni etmiştir.⁴¹ Sabri Göktuna ise “*Veremin Devreleri*” başlığı ile 5 Ocak 1948, 12 Ocak 1948, 15 Ocak 1948, 19 Ocak 1948, 26 Ocak 1948, 12 Şubat 1948, 19 Şubat 1948 tarihlerinde bir dizi yazı kaleme almıştır. Göktuna bu yazılarında; veremin nedenleri, evreleri ve bulaşması hakkında bilgiler vermiş, veremle mücadele ve veremden korunma yolları, tedavi usulleri ve hasta yakınlarının alması gereken tedbirler konusunda detaylı açıklamalar yapmıştır.⁴² Verem Haftası nedeniyle İbrahim Mavioğlu da 5 Ocak 1949’da bir yazı kaleme almıştır. Mavioğlu yazısında; veremin yayılmasında toplumsal alışkanlıklara ve yanlışlıklara işaret etmiş, veremle mücadelede geç kalındığına ve bu nedenle toplu bir mücadelenin gerekliliğine vurgu yapmıştır.⁴³

Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Dispanserinin ve Hastanesinin Yapılması

Kayseri’de Ağustos 1945 tarihinde kurulmuş olan Veremle Savaş Derneğinin, veremle mücadele etmek amacıyla bir dispanser ve 40 yataklı bir verem hastanesi yaptırma girişimi yardımseverlerin desteği ile ilerletilmiştir.⁴⁴ Bağışçıların yardımları ile inşaat hazırlıklarına başlanmıştır.⁴⁵ Nihayet 9 Kasım 1946 Cumartesi günü Talas yolu üzerinde ve şehir merkezinin kenarında Nuh Naci Yazgan Verem Dispanseri ve Hastanesinin temeli törenle atılmıştır. Hayırseverlerin yardımları ile temeli atılan bu sağlık kuruluşları Anadolu’daki ilk teşebbüs olarak değerlendirilebilir.⁴⁶ Açılış

40 *Kayseri*, “Verem Derneğinin toplantısı”, 5 Ocak 1948, s.1.

41 Etem Seçkin, “Kayseri Verem Dispanseri Dolayısıyla”, *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 4, Ocak-Şubat 1946, Sayı: 36-37, s. 16-18.

42 Sabri Göktuna, “Veremin Devreleri”, *Kayseri*, 5 Ocak 1948, s. 1, 3; Göktuna, “Veremin Devreleri”, *Kayseri*, 12 Ocak 1948, s. 1, 3; Göktuna, “Veremin Devreleri”, *Kayseri*, 15 Ocak 1948, s. 1, 3; Göktuna, “Veremin Devreleri”, *Kayseri*, 19 Ocak 1948, s. 1, 3; Göktuna, “Veremin Devreleri”, *Kayseri*, 26 Ocak 1948, s. 1, 3; Göktuna, “Veremin Devreleri”, *Kayseri*, 12 Şubat 1948, s. 2; Göktuna, “Veremin Devreleri”, *Kayseri*, 19 Şubat 1948, s. 3.

43 İbrahim Mavioğlu, “Verem Haftası içindeyiz”, *Kayseri*, 5 Ocak 1949, s. 1-2.

44 Hayri Kağan, “Sağlık ve Sosyal Yardım İşlerimiz”, *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 7, Ocak 1949, Sayı: 72, s. 81.

45 Halit Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri Tarihi*, İkinci Baskı, Cilt: 2, Belsin Vakfı Yayınları, Kayseri 2016, s. 385.

46 *Kayseri*, “Verem Hastanesi ve Dispanserinin temeli atıldı”, 11 Kasım 1946, s. 1.

gazi

Akademik
Bakış

147

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

törenine Vali Vekili Nazım Günesen ve çok sayıda vatandaş katılmıştır. Kayseri Veremle Savaş Derneği Başkanı Hazım Gönen bir konuşma yapmış, hayırseverlere teşekkür etmiştir. Daha sonra Kazım Özyedekçi tarafından heyecanlı bir konuşma gerçekleştirilmiştir. Doktor Behçet Feyzioğlu tarafından yapılmış olan konuşmada ise veremin ve hastanenin önemi vurgulanmıştır.⁴⁷ Dört tarafının yolla çevrili olduğu 9 dönümlük arazi dâhilinde ve 1000 m² üzerine Kayseri Veremle Savaş Derneği, Nuh Naci Yazgan Verem Dispanseri ve Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi yapılması amaçlanmıştır. 40 yataklı hastane ve dispanser; tomoğraflı komple bir röntgen, sıcak sulu kalorifer, yüksek gerilimli su buharı, 220 voltluk özel bir transformatörlü elektrik ile yapıların modern bir şekilde donatılması ve dört odalı bir doktor lojmanının eklenmesi planlanmıştır. 1946 yılında temeli atılmış olan veremle savaş sağlık kuruluşlarının 1949 yılında tamamlanması amaçlanmıştır.⁴⁸

Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesinin inşaat süreci basın tarafından yakından takip edilmiştir. Bu kapsamda Sahir Üzel, 8 Aralık 1947 tarihinde “*Verem Hastanesi Ne Durumda?*” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Verem Hastanesi inşaatına ait esas binanın yapıldığını, hatta üzerinin örtüldüğünü, sıhhi tesisatların ve bazı iç eksikliklerin kaldığını belirtmiştir. Üzel, Kayseri Verem Hastanesinin sadece bu şehre değil bütün Orta Anadolu’ya rahmetli Nuh Naci Yazgan’ın bir armağanı olduğunu ifade etmiştir. İnşaatların yapılmış olan yardımlarla tamamlanamayacağını belirten Üzel, yeni kaynaklara ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Ona göre bunlar; “1- Nuh Naci’nin yardımlarının bu kadarla yetinilmeyerek devam etmesi vaadi, 2- Devlet bütçesinden işin ehemmiyetine ve tesisin azametine göre yardım yapılması vaadi, 3- Halkın yapacağı yardımlardır.” Nuh Naci Yazgan’ın vasiyetinde Kayseri Verem Hastanesi için ikinci kez 250 bin liralık yardım yapılması isteğinin, müesseseye ne kadar önem verdiği bir işaret sayılabilir. Mirasçılarının bu vasiyeti uygulayacaklarına dair açıklamalarının ise Kayseri halkını oldukça memnun ettiğini belirten Üzel, Hastanenin Nuh Naci Yazgan’ın ruhunu şad edeceğini vurgulamıştır.⁴⁹

11 Aralık 1947 tarihinde aynı konuya devam eden Sahir Üzel, Anadolu’daki verem hastalarının İstanbul’daki hastanelere gitmek zorunda kaldığını, Kayseri Verem Hastanesinin hizmete açılması ile İstanbul’un yükünün hafifletileceğini, devlet bütçesinden yapılan masrafı da azaltacağını vurgulamıştır. Hastanenin tamamlanmasında sadece Nuh Naci Yazgan’ın ve halkın maddi desteğinin yeterli olmayacağını, Derneğin elinde 50-60 bin lira kaldığını, bunun harcanması ile yarıda kalan bir inşaatın ortaya çıkacağını belirten Üzel, Sağlık Bakanlığı’nın bu inşaatın tamamlanması için gerekli

47 *Kayseri*, “Verem Hastanesi ve Dispanserinin temeli atıldı”, 11 Kasım 1946, s. 3.

48 Hazım Gönen, “Kayseri Veremle Savaş Derneği”, *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 7, Ocak 1949, Sayı: 72, s. 93; Halit Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri Tarihi*, İkinci Baskı, Cilt: 2, Belsin Vakfı Yayınları, Kayseri 2016, s. 386; *Kayseri*, “Verem Hastanesi ve Dispanserinin temeli atıldı”, 11 Kasım 1946, s. 3.

49 Sahir Üzel, “Verem Hastanesi Ne Durumda?”, *Kayseri*, 8 Aralık 1947, s. 1.

desteği vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu müessesenin Sağlık Bakanlığı açısından da önemli olduğuna vurgu yapan Üzel, Kayseri halkının Bakanlıktan yardım beklediğini ifade etmiştir. Şehir halkından 200-300 bin lira beklemenin doğru olmadığını ve buna imkânın da bulunmadığını belirten Üzel, inşaatı tamamlama amacıyla çıkarılan piyango biletlerinin de ortada durduğunu, satılmadığını belirtmiştir. Üzel, inşaatın tamamlanması ve tesislerin hizmete girmesi için Nuh Naci Yazgan’ın mirasçıları tarafından ve devlet bütçesinden yapılacak yardım olmak üzere iki kaynağın bulunduğunu, bunların el atmaması durumunda muazzam binaların heder olup gideceğini belirtmiştir. Üzel, her iki kuvvetin birbirlerini destekleyerek programlı bir şekilde hareket etmelerinin faydalı olacağını, bu işi organize edecek bir usulün işlenmesini beklediklerini belirtmiştir.⁵⁰ Üzel’in değerlendirmelerinden, yapımına başlanan inşaatın önemli bir kısmının tamamlandığı, ancak yeterli paranın kalmaması nedeniyle inşaatın tamamlanamaması ihtimali hatırlatılarak devlet gücü ve Nuh Naci Yazgan’ın mirasçıları ile desteklenerek inşaatların tamamlanmasının arzulandığı anlaşılmaktadır.

Kayseri’deki verem hastaları, Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesinin yapımı aşamasında il dışına yönlendirilmişlerdir. Bu kapsamda Kayseri Sağlık ve Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü 1948 yılı içinde 89 verem hastasına ait dosyayı alım sırasına konulmak üzere Heybeliada Verem Sanatoryumuna göndermiştir.⁵¹ Veremle mücadelede dispanserler hakkında 29 Mart 1949 tarihli yazısında değerlendirmeler yapmış olan İbrahim Mavioğlu, dispanserlerin yeterli olmadığını belirtmiştir. Veremin oldukça yıkıcı etkileri olduğunu belirten Mavioğlu, mücadelede açılan veremle savaş derneklerinin çalışmalarına da vurgu yapmıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Kemal Bayizit’in; nüfusu 10-50 bin arasında olan şehirlere 1, 50-100 bin arasındaki şehirlere 2, İzmir’e 4, Ankara’ya 5, İstanbul’a 20 olmak üzere toplam 85 verem dispanseri yapılacağına dair açıklamasını değerlendirmiş olan Mavioğlu, veremle mücadelede dispanser yapmanın hiçbir zaman yeterli olmayacağını vurgulamıştır. Mavioğlu, dispanserlerin mevcut hastaları iyileştireceğini belirtmiş, hasta olduğunu bilen veya bilmeyen insanların yanlış alışkanlıklarını düzeltmesinin daha önemli olduğunu vurgulamıştır.⁵²

Veremle mücadele kapsamında yasal düzenlemeler de yapılmıştır. Verem Savaşı Hakkında Kanun tasarısı hakkında TBMM’de 11 Nisan 1949’da yapılan görüşmelerde ilk konuşmayı Dr. Mitat Sakaroğlu yapmış, verem nedeniyle yılda ortalama 50 bin kişinin hayatını kaybettiğini, yarım milyon kişinin ise veremle pençelediğini belirtmiş, verem tecrit hastanelerinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Emin Sazak, 5000 hastaya aynı anda bakabilecek hastanelerin Anadolu’nun çeşitli yerlerinde kurulmasını temenni ederken,

50 Sahir Üzel, “Verem Hastanesi Ne Durumda-2?”, *Kayseri*, 11 Aralık 1947, s. 1-2.

51 Hayri Kağan, “Sağlık ve Sosyal Yardım İşlerimiz”, *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 7, Ocak 1949, Sayı: 72, s. 81.

52 İbrahim Mavioğlu, “Veremle mücadele için Dispanser açmak kâfi değildir”, *Kayseri*, 29 Mart 1949, s. 1.

Emin Sosyal ise vereme tutulmada hayat pahalılığının, insanların yeterli düzeyde beslenememesinin etkili olduğunu belirtmiştir. Dr. Sadi Irmak ise veremle mücadelede sosyal karakterli verem sigortaları ihdas edilmesi gerektiğini belirtmiş, veremin tedavisi mümkün bir hastalık olduğuna işaret etmiştir. Yapılan otopsielerde insanların yüzde 90'ının hayatlarının bir noktasında veremle karşılaştığını belirten Dr. Irmak, hastalardan ancak yüzde onunun hayatını kaybettiğini ifade etmiştir. Sağlık Bakanı Kemali Bayizit ise veremle mücadele tesisleri için on yıl içerisinde 20 milyon, buraları teçhiz etmek için ise 10 milyon lira harcama yetkisinin bulunduğunu, bu paranın yersiz ve lüzumsuz bir şekilde harcanmayacağını vurgulamıştır.⁵³ Bu bilgiler, ciddi bir hastalık olan veremin Meclis üyeleri tarafından yakından takip edildiğini göstermektedir. Kanunun kabulünden sonra, Balta Limanı Kemik Veremi Hastanesinin yatak sayısı 100'den 200'e çıkarılmıştır.⁵⁴

Verem Savaşı Hakkında Kanun'un kabulünden sonra, 6 Eylül 1949'de Sağlık Bakanı Dr. Kemali Bayizit Kayseri'ye gelmiştir. Hastaneleri ve sağlık müesseselerini gezen Bayizit, incelemelerde bulunmuştur.⁵⁵ Diğer taraftan, Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Dispanserinin ve Hastanesinin inşaatı da 1949 yılında tamamlanmış,⁵⁶ açılışı ise 10 Mayıs 1950'de gerçekleştirilmiştir.⁵⁷ Hastane ile ilgili 1950'li yıllarda çeşitli kararlar alınmıştır. Bu kapsamda Nafia Vekâleti adına Kayseri Valisi Kazım Arat ile Müteahhit Raşit Erenkut arasında 9 Ocak 1953 tarihinde Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesine ek pavyon yapılmasına dair sözleşme imzalanmıştır. 9 Ocak 1953 tarihli sözleşme tadilata uğramıştır. Kalorifer kazanı ve gerekli dış menşeli cihazların temini için müteahhide süre tanınması ek sözleşme ile kayıt altına alınmıştır.⁵⁸ İlk projede binada bodrum olmadığı halde sonradan yarım bodrum ihdas edilmesi ve Nafia Meclisi'nin onayı ile inşaat süresi 25 Haziran 1954 tarihine kadar uzatılmıştır. Bu tarihe kadar inşaat ve bir kısım tesisat tamamlanmış olsa da kalorifer kazanı ile radyatörlerin ve bunlara ait malzemenin döviz tahsis edilmemesi nedeniyle ithal edilemediği belirtilmiştir. Bu nedenle idare ile müteahhit arasında yapılmış olan ek sözleşme Devlet Şurası Üçüncü Dairesi tarafından 8 Mayıs 1956'da kabul edilmiş ve gereği için Yüksek Reislîğe sunulması kararı alınmıştır.⁵⁹ Nihayet Hastaneye yapılacak ek pavyon için ortaya çıkan ihtilafın sulh yolu ile çözülmesine dair ek sözleşme Devlet Şurası Umumi Heyeti tarafından 24 Mayıs 1956'da onaylanmıştır.⁶⁰ Yapılan

- 53 *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 18, Altmış Sekizinci Birleşim, 11 Nisan 1949, s. 240-241, 244-245, 253; *Kayseri*, "Veremle Savaş-Büyük Millet Meclisi hazırlanan kanun tasarısını kabul etti", 15 Nisan 1949, s. 1.
- 54 *Kayseri*, "Kemik Veremi hastanesi-Yeni 100 yatak için yer bulundu", 6 Mayıs 1949, s. 1.
- 55 *Kayseri*, "Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayazıt, Ulaştırma Bakanı Kemal Satır Şehrimizde", 7 Eylül 1949, s. 1.
- 56 Halit Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri Tarihi*, İkinci Baskı, Cilt: 2, Belsin Vakfı Yayınları, Kayseri 2016, s. 386.
- 57 *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 1.
- 58 *BCA*, Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 260.36.10, 4 Belge Tarihi: 27.07.1956
- 59 *BCA*, Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 260.36.10, 3 Belge Tarihi: 27.07.1956
- 60 *BCA*, Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 260.36.10, 5 Belge Tarihi: 27.07.1956

sözleşme, Kararname ile 27 Temmuz 1956’da Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır.⁶¹

Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesine Gerçekleştirilmiş Olan Ziyaretler ve Veremle İlgili Faaliyetler

10 Mayıs 1950’de açılışın gerçekleştirilmesinden sonra Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesine çeşitli ziyaretlerin gerçekleştirildiği ve bu ziyaretler esnasında Hatıra (Şeref) Defterine ziyaretçiler tarafından Hastane ile ilgili değerlendirmeler yapıldığı anlaşılmaktadır. 10 Mayıs 1950’de Kayseri Valisi Ahmet Nazım Günesen,⁶² O. J. Hedley, VIII. Kolordu Komutan Vekili, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal İşler Genel Müdürü ziyaret ederek Hatıra Defterine notlar yazmışlardır. Notlardan, Verem Hastanesinin yapımında emeği geçenlere teşekkür edildiği, tedavi olacak hastalara şifa ve iyi niyet dileklerinin aktarıldığı anlaşılmaktadır.⁶³

21 Kasım 1952 tarihli İstiklal gazetesi, Başbakan Adnan Menderes’in aynı gün saat 15.00’te Kayseri’ye geleceğini belirtmiştir. Kayseri basını ve halkının Başbakanın gelişinden mutluluk duyduğu anlaşılmaktadır. Bu ziyarete Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ da eşlik etmiştir.⁶⁴ Törenle karşılanan Menderes,⁶⁵ 22 Kasım’da Kayseri Devlet Hastanesini ve Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesini ziyaret etmiştir.⁶⁶ Başbakan Menderes, Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defterine şunları yazmıştır: “*Memleket sağlığına değerli hizmetler yapmakta olan Kayseri Verem Hastanesini ziyaretimizde gördüğümüz intizam ve vazife severlik eserlerini memnurlukla kaydederek burada vazife gören sayın doktor ve müstahdemlere teşekkür ederim. Bu güzel müessesenin vücuda gelmesinde emekleri ve fedakârlıkları olan kıymetli vatandaşlarımızı hayırla anar ve bunların başında olarak Nuh Naci’ye Tanrıdan rahmet dilerim.*”⁶⁷ Başbakan Menderes’in Verem Hastanesini ziyareti sırasında Hastane Baştabibi Op. Dr. Kemal Ağırnaslı’nın Amerika’da göğüs cerrahisi üzerine ihtisas yapması konusu Sağlık Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ’dan talep edilmiş, Bakan Üstündağ da Dr. Ağırnaslı’nın Amerika’ya gönderilmesi için gerekenlerin en kısa sürede yapılacağını belirtmiştir. Kayseri Devlet Hastanesi ziyareti esnasında da Sağlık Bakanı Dr. Üstündağ, ameliyathaneyi çok beğenmiş, bir suni ciğer gönderme sözü vermiştir. Buna Başbakan Mende-

61 BCA, Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 260.36.10, 2 Belge Tarihi: 27.07.1956

62 Ahmet Nazım Günesen, Bakanlar Kurulu kararı ile 19 Eylül 1951’de emekliye sevk edilmiştir. <http://www.kayseri.gov.tr/gorev-yapmis-valiler/> (Giriş Tarihi: 31.01.2023); *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 1; BCA, Kurum: 30.18.1.2 Yer Bilgisi: 126.69.7 Belge Tarihi: 18.09.1951

63 *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 1, 3.

64 İstiklâl, “Aziz Misafirimiz Hoş Geldiniz”, 21 Kasım 1952, s. 1, 3; Asım Yahyabeyoğlu, “Başbakanı Karşılarken...”, *İstiklâl*, 21 Kasım 1952, s. 1-2.

65 İstiklâl, “Menderes 30.000 Kişiye Hitabetti”, 22 Kasım 1952, s. 1, 3.

66 İstiklâl, “Başbakanımız Dün Malatya’ya gitti”, 23 Kasım 1952, s. 1, 3.

67 İstiklâl, “Başbakanımızın Şehrimizde Yazılı Olarak Bıraktıkları Hâtıralar”, 24 Kasım 1952, s. 1; *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 4.

res'in de "çok iyi olur" diyerek karşılık verdiği anlaşılmaktadır.⁶⁸

Başbakan Adnan Menderes'in yapmış olduğu ziyaretten sonra farklı zamanlarda çeşitli misafirler Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesini ziyaret etmişlerdir. 7 Haziran 1953'te Heybeliada Sanatoryumu Baştabibi,⁶⁹ 24 Eylül 1953'te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Müsteşarı Dr. Nail Karabuda,⁷⁰ 31 Ocak 1955'te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Behçet Uz ziyarette bulunarak Hatıra Defterine not yazmışlardır. Bakan Uz; "*Gezdim, iyi çalışır buldum. Sevinç duydum.*" notunu deftere eklemiştir.⁷¹ 31 Ocak 1955'te Sosyal Yardım İşleri Umum Müdür Muavini, aynı tarihte ismi net olarak okunmayan bir kişi,⁷² 29 Ağustos 1955'te Kayseri Askeri Hastane Kulak Burun Boğaz Kıdemli Binbaşısı, 4 Şubat 1957 tarihinde sadece imzası bulunan bir kişi,⁷³ 2 Kasım 1957'de Kayseri Valisi Ahmet Kınık,⁷⁴ 25 Mayıs 1958'de Kayseri Belediye Başkanı Şahap Sicimoğlu,⁷⁵ 17 Haziran 1958'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Lütfi Kırdar ziyarette bulunarak Hatıra Defterine not yazmışlardır. Bakan Kırdar şunları yazmıştır: "*Nuh Naci Verem Hastanesini gezdim, gördüm. Merhumun ismini hürmetle andım. Bu hizmete yardım edenleri de taziz ettim. Hastane çok güzel idare ediliyor. İnsaniyete büyük hizmetler olunuyor. Tebrik ve takdir ederim.*"⁷⁶

10 Aralık 1958 tarihinde Dünya Sağlık Örgütünden Bualit isimli bir temsilci,⁷⁷ 7 Haziran 1959'da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Yardım İşleri Genel Müdür Muavini Dr. Osman Yaşar ziyarette bulunmuşlardır.⁷⁸ 1960'lı yıllarda da Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesine ziyaretler

- 68 İstiklâl, "Dr. Ağırnaslı Amerika'ya Gidecek", 24 Kasım 1952, s. 1, 3; İstiklâl, "Devlet Hastanesine Sun'ı Ciğer Gönderilecek", 24 Kasım 1952, s. 1, 3.
- 69 *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 4.
- 70 Dr. Nail Karabuda, 12 Nisan 1952 tarihinde müsteşar olarak atanmıştır. Dr. Karabuda ve Sağlık İşleri Umum Müdürü Dr. Seyfettin Okan 23 Eylül 1953'de ise Kayseri'ye gelmişlerdir. *BCA*, Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 230.9.14 Belge Tarihi: 12.04.1952; *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 6; İstiklâl, "200 yataklı hastahane ile 100 yataklı doğumevi", 24 Eylül 1953, s. 1.
- 71 *Hâkimiyet*, "Sağlık Vekilimizin şehrimizde tetkikleri", 31 Ocak 1955, s. 1; İstiklâl, "Sağlık Vekili dün akşam şehrimize geldiler", 31 Ocak 1955, s. 1; İstiklâl, "Sağlık Vekili Dün Şehrimizde Tetkiklerde Bulundu", 1 Şubat 1955, s. 1; *Hâkimiyet*, "Sağlık Vekilimizin şehrimizde tetkikleri", 31 Ocak 1955, s. 1; İstiklâl, "Sağlık Vekili Dün Şehrimizde Tetkiklerde Bulundu", 1 Şubat 1955, s. 1.
- 72 *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 7.
- 73 *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 7-8.
- 74 Vali Ahmet Kınık, 5 Ekim 1957'de Kayseri'ye atanmıştır. *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 8; *BCA*, Kurum: 30.18.1.2 Yer Bilgisi: 147.51.19 Belge Tarihi: 05.10.1957; <http://www.kayseri.gov.tr/gorev-yapmis-valiler> (Giriş Tarihi: 30.01.2023)
- 75 Şahap Sicimoğlu, Kayseri Belediye Başkanlığına seçildikten sonra 9 Aralık 1957'de Cumhurbaşkanlığı tarafından onaylanmıştır. *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 9; *BCA*, Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 267.34.6 Belge Tarihi: 09.12.1957
- 76 *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 11; *Hâkimiyet*, "Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Lütfi Kırdar Dün Şehrimize Geldi", 17 Haziran 1958, s. 1; *Hâkimiyet*, "Sihhat Vekilinin Şehrimizdeki Tetkikleri 125 Yataklı Doğum ve Çocuk Pavyonunu Açıldı", 18 Haziran 1958, s. 1.
- 77 *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 13.
- 78 Dr. Osman Yaşar, 9 Ocak 1963'te Sosyal Yardım İşleri Genel Müdürü olarak atanmıştır. *BCA*, Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 296.1.8 Belge Tarihi: 09.01.1963; *Kayseri Nuh Naci*

devam etmiştir. Bu kapsamda; 20 Mayıs 1960’ta Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Kliniği Direktörü Dr. Nusret Karasu,⁷⁹ 6 Ağustos 1962’de ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu ziyarette bulunmuşlardır. Bakan Azizoğlu, Hatıra Defterine şunları yazmıştır: “*Verem Hastanesinde gördüğüm intizam ve çalışmayı takdire layık gördüm. Bölgesine yararlı bu müessesenin mensuplarını tebrik ederim.*”⁸⁰ 31 Ocak 1963’te Doğu Menzil Komutanı Tuğgeneral Faruk Güventürk,⁸¹ 16 Temmuz 1964’te Kayseri Valisi Tahsin Aksoyoğlu, 27 Ekim 1964’te ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Kemal Demir ziyarette bulunmuşlardır. Bakan Demir Hatıra Defterine şunları yazmıştır: “*Kayseri Nuh Naci Yazgan Göğüs Hastalıkları Hastanesini gezdim. Muntazam ve temiz bir müessese buldum. Hastanenin her tarafında bilgili ve inanmış yönetici ve tedavi edici personelin olumlu izlerini görmek mümkün olmaktadır. Tebrik eder, başarılar dilerim.*”⁸² Hatıra Defterindeki son değerlendirme Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Kemal Demir’in 27 Ekim 1964 tarihli bu yazısı olmuştur.

1950 yılında veremle mücadele konusunda açılmış olan müesseselere yapılmış olan ziyaretlerden sonra aynı dönem içinde Kayseri’de veremle ilgili çeşitli faaliyetlerin düzenlendiği görülmektedir. Yerel basında verem konusu da dönemin tahlili açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda Halil Orman, 29 Ocak 1955 ve 31 Ocak 1955 tarihlerinde “*Verem Hastalığı*” başlığı ile yazılar kaleme almıştır. Hastalığın tiplerini açıklayan Orman, vereme yakalanmada sosyal, ekonomik ve moral kaynakların etkili olduğunu vurgulamıştır. Orman, hayvanlardaki veremle de mücadele edilmesi gerektiğine işaret etmiş, hayvan ürünlerinin hangi usulle tüketilmesi gerektiğini de madde madde sıralamıştır.⁸³ Yerel basında veremle mücadelede ulusal faaliyetlere de yer verilmiştir. 1949 yılında 7 olan verem hastanesi sayısının, pavyonlarla birlikte 1955’te 63’e ulaştığı, 1097 olan yatak sayısının da 7277’ye ulaştırıldığı⁸⁴ belirtilmiştir. Verem savaş dispanseri sayısının ise 1955’te 43’e çıkarıldığı, veremle savaş derneklerine bağlı 37 dispanser ve 2 sanatoryumun da veremle mücadele yürüttüğü vurgulanmıştır. Nihayet 1950’de 8 olan dis-

Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri, s. 14.

- 79 Prof. Dr. Nusret Karasu, 17 Mayıs 1971’de Cumhurbaşkanlığı tarafından Yüksek Sağlık Şurası üyeliğine atanmıştır. *BCA*, Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 364.20.8 Belge Tarihi: 17.05.1971; *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 15.
- 80 Hastanenin tıbbi malzeme ve sarf ihtiyaçları, zaman zaman yapılan ihaleler ile temin edilmiştir. *Hâkimiyet*, 6 Ağustos 1962, s. 2; *Hâkimiyet*, “Yusuf Azizoğlu Şehrimize Geldi”, 7 Ağustos 1962, s. 1; *Hâkimiyet*, “Sağlık Bakanı Cezaevini Gezdi”, 8 Ağustos 1962, s. 1; *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 17.
- 81 Tuğgeneral Faruk Güventürk, İstanbul’daki 66. Tümen Kumandanlığından naklen atanması nedeniyle 9 Ağustos 1962’de Kayseri’ye gelmiştir. *Hâkimiyet*, “Tuğgeneral Güventürk Geldi”, 10 Ağustos 1962, s. 1; *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 19; 1
- 82 *Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri*, s. 21, 23.
- 83 Halil Orman, “Verem Hastalığı”, *Hâkimiyet*, 29 Ocak 1955, s. 2; Orman, “Verem Hastalığı”, *Hâkimiyet*, 31 Ocak 1955, s. 2.
- 84 1952 yılında verem hastanelerindeki ve diğer hastanelerde veremlilere ayrılmış olan toplam yatak sayısı 4107 olmuştur. Bu veriler, yatak sayısının düzenli olarak arttığını göstermektedir. Yıldırım, Gürkan, *age*, s. 108.

Age

Akademik
Bakış

153

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

panser sayısının 1958 yılında 67'ye çıkarıldığına işaret edilmiştir. Muayene edilmiş olan altı milyon vatandaşın 2,5 milyonunun BCG aşısı ile aşılandığı belirtilmiştir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının verem savaş derneklerine her yıl bir milyon lira nakdi yardımda bulunduğu vurgulanmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde, 1950 yılında yüz binde 158 olan veremden ölüm sayısının 1955 yılında 105'e düşürüldüğü belirtilmiştir.⁸⁵

Veremle Mücadele ve Eğitim Haftası münasebetiyle Kayseri'deki gazetecilerin 4 Ocak 1959'da Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Baştabibi Dr. Kemal Ağırnaslı'yı ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Baştabip Dr. Kemal Ağırnaslı yapmış olduğu açıklamada, yıl içerisinde veremle ilgili nelerin yapılacağını paylaşmıştır. Veremle mücadele amacıyla okullarda ve fabrikalarda doktorlar tarafından konferanslar verileceğini, bir sonraki Cuma günü halkın vereme karşı uyanık olması amacıyla İmam-Hatip Okulu öğrencilerinin camilerde veremle ilgili konuşmalar yapacaklarını, veremle ilgili broşürlerin dağıtılacağını; hastanelerde, okullarda ve fabrikalarda öğretici filmler gösterileceğini belirtmiştir. Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesini de gezen gazeteciler, temizlik ve intizamdan dolayı Baştabip Dr. Kemal Ağırnaslı ile diğer hastane personeline teşekkür etmişlerdir. 4 Ocak 1959 tarihli verilere göre 120 yataklı olan Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesinde 65'i kadın ve 66'sı erkek olmak üzere toplam 131 hastanın yatarak tedavi gördüğü anlaşılmaktadır.⁸⁶ Diğer taraftan 1960 yılı Mayıs ayı ortalarında kurulmuş olan Kayseri Okullararası Verem Savaş ve Sağlık Kolları Yardımlaşma Cemiyeti, 21 Mayıs 1960 Cumartesi günü bir gösteri düzenlemiştir. Halk Eğitim Merkezinde yapılmış olan ve "Yapışkanlar" piyesinin temsil edildiği gösteri, davetliler tarafından dikkatle takip edilmiştir. Cemiyet yararına bir de "eşya piyangosu" düzenlenmiş, bazı şahıslar ve müesseseler tarafından bağışlanmış olan çeşitli eşyalar kura neticesinde kazanan numaralara dağıtılmıştır.⁸⁷

Sonuç

Kayseri'de 1945 yılı Ağustos ayında kurulmuş olan Veremle Savaş Derneğinin öncülüğünde, Nuh Naci Yazgan başta olmak üzere hayırsever Kayserililerin desteği ile dokuz dönümlük arazi içine veremle mücadele etmek amacıyla Dernek, Dispanser ve Hastane binaları inşa edilmiştir. 10 Mayıs 1950 tarihinde açılışı gerçekleştirilmiş olan sağlık tesisleri, yapılışında hayır sahiplerinin maddi ve manevi katkıları nedeniyle Cumhuriyet Dönemi için Anadolu'da ilk örneklerden olmuştur. Kayseri Veremle Savaş Derneğinin öncülüğünde, hayırseverlerin maddi yardımları ve devlet desteği ile tamamlanmış olan bu kurumlar, Kayseri başta olmak üzere Anadolu'da veremden muzdarip olmuş hastaların şifa aradıkları önemli mekânlardan olmuştur. Günümüzde Kayseri İl Sağlık Müdürlüğü olarak kullanılan bu binalardan yararlanılmaya devam edilmektedir.

Kayseri'de veremle mücadele etmiş olan bu teşkilatlardan önce verem

85 *Hâkimiyet*, "Sağlık faaliyetlerine hızla devam ediliyor", 1 Eylül 1955, s. 1; *Hâkimiyet*, "Sağlık Merkezleri çoğaltılacak", 15 Aralık 1958, s. 1.

86 *Hâkimiyet*, "Verem Haftası dün başladı", 5 Ocak 1959, s. 1.

87 *Hâkimiyet*, "Okullararası Verem Savaş Cemiyetinin müsameresi", 23 Mayıs 1960, s. 1-2.

hastaları il dışına gönderilmiştir. Hastanenin 1950 yılında hizmete açılmasından sonra hastalar Kayseri’de tedavi edilmeye başlanmıştır. Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi, İç Anadolu’da verem hastaları için oldukça önemli bir hizmet yürütmüştür. Hastane zaman içerisinde yatak kapasitesini artırmış, kadın ve erkek hastalar için ayırmış olduğu yataklarda tedavi hizmetini yürütmüştür. Türkiye’de veremle mücadelenin kurumsallaşma sürecini sürdürdüğü bir dönemde açılmış olan Kayseri Veremle Savaş Derneği öncülüğünde kurulmuş olan Nuh Naci Yazgan Verem Dispanseri ve Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi, kuruluş ve gelişim hikâyesi ile Türkiye’ye örnek olmuştur. 1950-1965 yılları arasında Hastaneyi ziyaret etmiş olan kişilerden 22’si Hatıra (Şeref) Defterine değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Ziyaret edip de Hatıra Defterine yazı yazmayan ziyaretçilerin de olduğu kuvvetle muhtemeldir. Başbakan Adnan Menderes, Sağlık Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, Sağlık Bakanı Dr. Behçet Uz, Sağlık Bakanı Dr. Lütfi Kırdar, Sağlık Bakanı Dr. Yusuf Azizoglu, Sağlık Bakanı Dr. Kemal Demir tanınmış ziyaretçilerden bazılarıdır. Ziyaretçilerin yazdıkları değerlendirmeler Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesinin alanında başarılı olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda ziyaretçiler; Hastane idaresinin başarılı yönetiminden, çalışanların dikkatli oluşlarından, hastalara özenli yaklaşılmasından, Hastanenin temiz ve intizamlı oluşundan bahsetmişlerdir. Değerlendirmelerde hiçbir olumsuzluk notu yer almamıştır.

1945’te Kayseri Veremle Savaş Derneğinde fikrî temeli oluşturulan, 1946 yılında temeli hayırseverlerin desteği ile atılmış olan Nuh Naci Yazgan Verem Savaş Dispanseri ve Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesinin 1950 yılında hizmete açılması, başarılı bir proje olarak tarihteki yerini almıştır. Dernek, hayırseverler ve devlet işbirliği ile gerçekleştirilmiş olan bu proje, sonraki yıllarda uygulanmış olan benzer projelere örnek oluşturmuştur. Dönemin büyük bir sorunu olan veremin; önlenmesi ve tedavi edilmesinde oldukça önemli fonksiyonlar üstlenmiş olan Kayseri’deki veremle savaş teşekkülleri, halkın teveccühü ile zaman zaman değişik aşamalardan geçmiş olsa da günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Kurum: 30.10.0.0 Yer Bilgisi: 74.482.14; Kurum: 30.18.1.2 Yer Bilgisi: 111.37.8; Kurum: 30.18.1.2 Yer Bilgisi: 126.69.7; Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 230.9.14; Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 260.36.10, 2-5; Kurum: 30.18.1.2 Yer Bilgisi: 147.51.19; Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 267.34.6; Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 296.1.8; Kurum: 30.11.1.0 Yer Bilgisi: 364.20.8; Kurum: 30.18.1.2 Yer Bilgisi: 735.400.6

Resmi Gazeteler

6 Mayıs 1930, Sayı: 1489; 14 Temmuz 1938, Sayı: 3959; 13 Haziran 1946, Sayı: 6332; 15 Nisan 1949, Sayı: 7183; 2 Aralık 1972, Sayı: 14379; 15 Ocak 1993, Sayı: 21466.

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 18, Altmış Sekizinci Birleşim, 11 Nisan 1949.

Kurum Hatıra (Şeref) Defterleri

Kayseri Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi Hatıra Defteri, s. 1-23.

Kayseri Veremle Savaş Derneği Hatıra Defteri, s. 1-19.

Gazeteler

Erciyes, Hâkimiyet, İstiklâl, Kayseri

Kitaplar ve Makaleler

AKSU, Murat-Sadık Toprak, "The importance of associations in the struggle against tuberculosis in Turkey", *Tuberk Toraks* 2012, 60 (3), s. 291-293.

ÇAPAR, Memduh, "Hastane Sağlık Teşkilatı Hakkında", *Kayseri*, 29 Ekim 1946, s. 4, 6.

DOĞAN, Cem "İnce Hastalık": *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul'da Veremin Toplumsal Tarihi (1895-1955)*, Libra Yayıncılık, İstanbul 2020.

ERKİLETLİOĞLU, Halit, *Geniş Kayseri Tarihi*, İkinci Baskı, Cilt: 2, Belsin Vakfı Yayınları, Kayseri 2016.

GÖKTUNA, Sabri, "Veremin Devreleri", *Kayseri*, 5 Ocak 1948, 12 Ocak 1948, 15 Ocak 1948, 19 Ocak 1948, 26 Ocak 1948, 12 Şubat 1948, 19 Şubat 1948, s. 1-3.

GÖNEN, Hazım, "Kayseri Veremle Savaş Derneği", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 7, Ocak 1949, Sayı: 72, s. 93.

İNCE, Fuat-Gamze Özbek Güven-Şerife Yılmaz, "Analysis of the State Archives Republican Archives Documents on Tuberculosis and Fight Against Tuberculosis in the Early Republican Period in Türkiye", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, 2024, s. 105-115.

KAĞAN, Hayri, "Sağlık ve Sosyal Yardım İşlerimiz", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 7, Ocak 1949, Sayı: 72, s. 78, 81.

MAVİOĞLU, İbrahim, "Verem Haftası içindeyiz", *Kayseri*, 5 Ocak 1949, s. 1-2.

MAVİOĞLU, İbrahim, "Veremle mücadele için Dispanser açmak kâfi değildir", *Kayseri*, 29 Mart 1949, s. 1.

ORMAN, Halil, "Verem Hastalığı", *Hâkimiyet*, 29 Ocak 1955, s. 2.

ORMAN, Halil, "Verem Hastalığı", *Hâkimiyet*, 31 Ocak 1955, s. 2.

OTLU, Barış-Yusuf Yakupoğlu, "Türkiye'de Verem Savaşı", *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, Cilt: 13, Sanat ve Tarih Penceresinden Tüberküloz-100.Yıl Özel Sayısı, s. 29-38.

ÖZKAYA, Hilal, "Cumhuriyet döneminde bulaşıcı hastalıklarla mücadele", *Türk Aile Hekimleri Dergisi*, 2016, 20 (2), s. 77-84.

SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM BAKANLIĞI TEDAVİ HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Cumhuriyet Dönemi Yataklı Tedavi Hizmetleri 1923-1983 ve 1982 Çalışmaları*, Ankara 1983.

SAĞLIK BAKANLIĞI TEDAVİ HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923-2003)*, Ankara 2004.

SALEP, Mustafa, "Salgın Hastalıklarla Mücadele Sürecinde Birinci Milli Tıp Kongresi'nin Toplanması", *Journal of History School*, 15 (60), 2022, s. 3152-3181.

SEÇKİN, Etem, "Kayseri Verem Dispanseri Dolayısıyla", *Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi*, Yıl: 4,

Ocak-Şubat 1946, Sayı: 36-37, s. 16-18.

ÜZEL, Sahir, “Verem Hastanesi Ne Durumda?”, *Kayseri*, 8 Aralık 1947, s. 1.

ÜZEL, Sahir, “Verem Hastanesi Ne Durumda-2?”, *Kayseri*, 11 Aralık 1947, s. 1-2.

ÜZEL, Sahir, “Kayseri Bez Fabrikasının Şubat da Sağlık Teşkilatı ve Başardığı İşler”, *Kayseri*, 12 Ocak 1948, s. 1.

YAHYABEYOĞLU, Asım, “Başbakanı Karşılarken...”, *İstiklâl*, 21 Kasım 1952, s. 1-2.

YILDIRIM, Nuran, Mahmut Gürkan, *Türk Göğüs Hastalıkları Tarihi*, Editör: Muzaffer Metintaş, Türk Toraks Derneği Yayını, İstanbul 2012.

İnternet Kaynağı

<http://www.kayseri.gov.tr/gorev-yapmis-valiler/>

Extended Abstract

An association office, dispensary and hospital were built in a 9-decare land in Kayseri granted by benefactors in the city under the leadership of Kayseri Anti-Tuberculosis Association, founded in August 1945 as a part of efforts to fight the disease. Nuh Naci Yazgan, a businessman and a former deputy, made great contributions in this effort. After the death of his son at young age he pioneered the building of education and health institutions and was a key sponsor in education of many students. Nevertheless, he did not survive to see the completion of the health facilities that were initiated in 1946. Before his death on 7th of October 1947 he made sure to allocate a significant portion of his bequeathal to the charity works. These health organizations inaugurated on 10th of May 1950 served as models in Anatolia in the early Republic in regards to the significant contributions of benefactors. These institutions completed under the leadership of Kayseri Anti-Tuberculosis Association and by the donations of the benefactors and support from the government were among the most important centers those suffering from tuberculosis across Anatolia sought remedy. Today these continue to serve the public under the name Kayseri Health Administration and Anti-Tuberculosis Dispensary.

The patients had been referred to other cities before these organizations appeared in Kayseri. After Nuh Naci Yazgan Hospital started its services in 1950, the patients then had the chance to receive treatment in Kayseri. The hospital offered a very significant service for the patients in the Central Anatolia region. It had more inpatient capacity over time, continuing to operate with sections for male and female patients. This hospital and Tuberculosis Dispensary established under the leadership of Kayseri Anti-Tuberculosis Association became a model for the whole country at a time when the fight against tuberculosis was becoming institutionalized. The reviews written on the hospital visitors' notebook by those who visited the hospital between 1950 and 1965 demonstrate the significance of the hospital in the field. The hospital was visited by famous personalities such as Prime Minister Adnan Menderes, Health Minister Dr. Behçet Uz, Dr. Kemalî Bayzî, Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, Dr. Lütfî Kırdar, Dr. Nusret Karasu, Dr. Yusuf Azizoğlu and Dr. Kemal Demir. The visitor emphasized the successful management of the hospital, the keen attitude of the employees and positive approach to the patients as well as neatness and hygiene observed. Besides, they honored late Nuh Naci Yazgan who had great contributions to the construction of the hospital. It is also worth to note that there were no negative comments about the hospital.

The idea of establishing a hospital being the work of Kayseri Anti-Tuberculosis Association (founded in 1945) and foundations being laid in 1946 with the support of benefactors, the hospital and dispensary, inaugurated in 1950, have definitely earned its place in history as a successful project. Being put into practice through the collaboration between the associations, benefactors and government, an example was thus set for the upcoming project in following years. These institutions founded in Kayseri helped to reduce the workload on hospitals in

Istanbul. The increase of inpatient capacity of the hospital later contributed to the treatment of more patients within Kayseri. These anti-tuberculosis institutions which fulfilled significant functions in prevention and treatment of tuberculosis have survived to this date with public gratitude.

Ekler

Ek-1: Kayseri Veremle Savaş Derneği Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı⁸⁸

T. C.
BAŞBAKANLIK
MÜHÜRLEME UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
4239

Karar

BAŞBAKANLIK
MÜHÜRLEME UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Merkezi Kayseri ilinde bulunan " Kayseri Veremle Savaş Derneği'nin genel menfaatlere yarar derneklerden sayılması; İçişleri Bakanlığının 4/3/1946 tarihli ve 81-175/129 sayılı yazısı ile Danıştay Genel Kurulunun 15/4/1946 tarihli ve 46/62-57 sayılı kararı üzerine, 3512 sayılı kanunun 37 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 25/5/1946 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan
Adalet Bakanı
Millî Savunma Bakanı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
Millî Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Ekonomî Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı
Gümrük ve Tekel Bakanı
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Ticaret Bakanı
Cazgama Bakanı

3.5.1946
M. Ö. Ö. Ö.
A. F. Celal
İ. İ. İ. İ.
E. F. Celal
B. R. Hatipoğlu
A. F. Celal
B. R. Hatipoğlu
A. F. Celal
B. R. Hatipoğlu

08 18 01 37 8

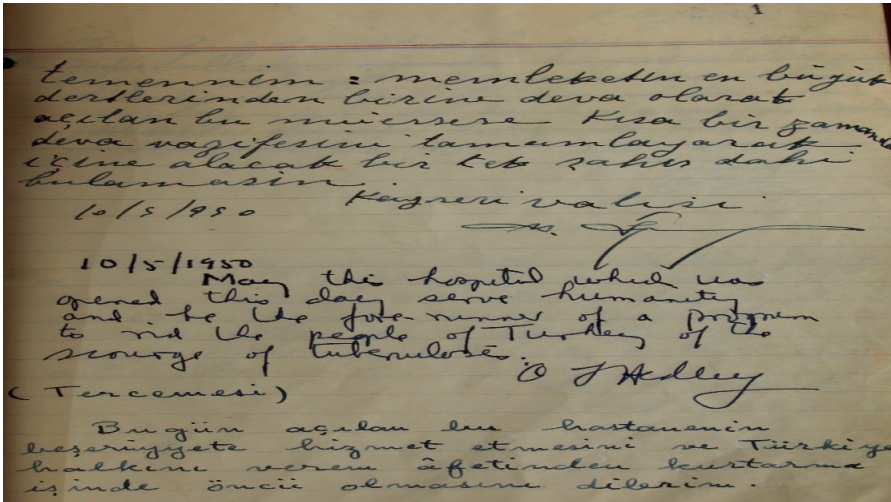
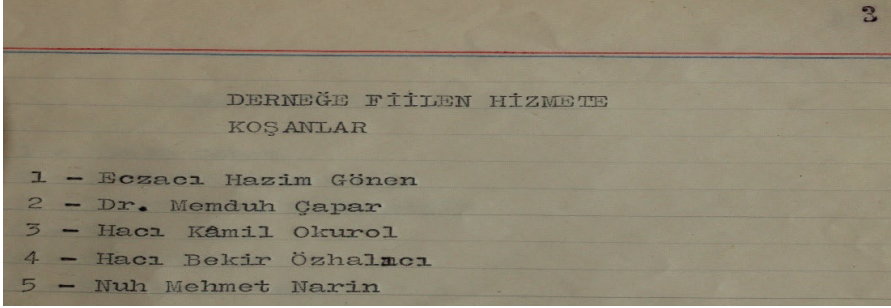
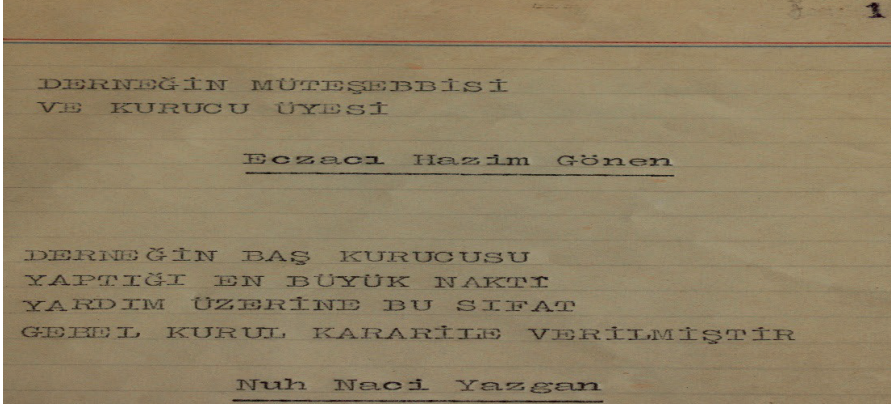
görsel
Akademik
Bakış

158

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

Ek-2: Hatıra Defterleri Örneği (3 sayfa)

Görsel

Akademik
Bakış

159

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024